

Türkiye’de Sürdürülen Kıraat Tedrisatı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme

A Critical Assessment on Continued Terrace Training In Turkey

Emre AHIRŞAN*

İmran ÇELİK**

Öz

Kur’ân’ın içerdiği lafzî farklılıkları ve tilaveti konu edinen kıraat ilmi, Kur’ân ilimleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu ilim, sahih rivayetlerle Hz. Peygamber zamanından günümüze kadar okutulmuştur. Kıraat tedrisatında iki usul vardır. Birincisi her bir râvi veya tarîk için ayrı hatim indirilmek üzere infirâd ikincisi ise kıraat farklılıklarını tek bir hatim halinde toplayarak okuma metodu olan indirâc usulüdür. Ülkemizde, resmi olarak Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, “Aşere-i Takrîb ve Tayyibe Kursu”, Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde ve bazı özel teşebbüslerle kıraat eğitimi okutulmaktadır. Türkiye’de kıraat ilmi tedrisatında indirâc metoduyla İstanbul Tarîki Ahmed es-Sûfi Mesleği ve Mısır Tarîki Şâtîbî Mesleği takip edilmektedir. İndirâc yöntemi ile yapılan okumalarda anlam ve i’raba etki eden ve kerih görülen birtakım okuyuşların yapıldığı görülmektedir. Sözü edilen kerih okumaların ortaya çıkmasına, öğrenci ve hocaların elinde bulunan nüshalarda vücuhatin bu şekilde çıkarılmış olması, talebinin burada nasıl yazıyorsa o şekilde sorgusuz sualsiz okuması, talebinin kabîh bir vakf ve ibtidâya sebep olan bu durumları tam olarak bilememesi, Arapça nahv kurallarına tam vakıf olamaması ya da eğitim esnasında bu şekilde okumanın caiz görülmesi gibi nedenler sebep olmaktadır. Bu çalışmada kıraat tedrisatında uygulanmakta olan metot izah edilmiş, infirâd metodundan indirâc metoduna geçişteki uygulamanın pozitif ve negatif yönlerine değinilmiştir. Bu eğitimin ülkemizdeki uygulama şekli ele alınıp sorunlu kısımları verilen önerilerle birlikte değerlendirilmiştir. Kıraat eğitimini alan öğrenci/kursiyerlere bazı özlük haklarının verilmesi ve eğitimin kalitesinin geliştirilmesi için bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Kıraat Tedrisatı, İnfirâd, İndirâc, Eleştiri

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi/DİB Müftü Yusuf Karali Yüksek İhtisas Merkezi, Rize Türkiye, emrehafiz@hotmail.com, orcid.org/0009-0000-1260-4627, Research Article/Araştırma Makalesi, Received/Geliş Tarihi: 14/07/2023, Accepted/Kabul Tarihi: 31/08/2023, Published/Yayım Tarihi: 18/09/2023.

** Dr. Öğr. Üyesi Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kur’ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat Bilim Dalı, Rize, Türkiye, imran.celik@erdogan.edu.tr, orcid.org/0000-0001-6598-8943, Research Article/Araştırma Makalesi, Received/Geliş Tarihi: 14/07/2023, Accepted/Kabul Tarihi: 31/08/2023, Published/Yayım Tarihi: 18/09/2023.

Abstract

The science of qiraat, which deals with the verbal differences and recitation of the Qur'an, has an important place among the Qur'anic sciences. This science has been taught with authentic narrations from the time of the Prophet (p.b.u.h) until today. There are two methods in the teaching of qiraat. The first is infirad, in which each ravi or tariq is read separately, and the second is indiraj, which is the method of reading the differences of qiraat by collecting them into a single line. In our country, Qiraat education is taught officially within the Presidency of Religious Affairs, in the "Aşere-i Takrîb and Tayyibe Course", in Religious Higher Specialization Centers and by some private initiatives. In the teaching of Qiraat in Turkey, the method of indiraj is followed by the Istanbul Tariq Ahmad al-Sufi Profession and the Egyptian Tariq Shatibi Profession. In the readings made with the indiraj method, it is seen that some readings are made that affect the meaning and word structure and are deemed to be abhorrent. The reasons for the emergence of the aforementioned improper readings are the fact that the wujuhât is extracted in this way in the copies in the hands of the students and teachers, the student reads the way it is written here without question, the student is not fully aware of these situations that cause a rude waqf (termination) and ibtida (onset), he is not fully familiar with the rules of Arabic grammar, or it is considered permissible to read in this way during education.

In this study, the method applied in Qiraat education is explained and the positive and negative aspects of the transition from the infirâd method to the indirâj method are mentioned. The implementation of this education in our country is discussed and its problematic parts are evaluated together with the suggestions given. Some suggestions have been made to give some personal rights to the students/trainees who receive Qiraat education and to improve the quality of education.

Keywords: Recitation, Recitation Education, Infirad, Indiraj, Criticism

Giriş

Kıraat ilmi, Kur'ân kelimelerinin eda keyfiyetini ve bunların okunuş biçimlerini râvilerine nispet etmek sûretiyle araştıran bir ilimdir.¹ Hz. Peygamber'den sahâbeye, sahâbeden de sonraki nesillere arz-sema usulüyle aktarılmış ve bugüne kadar gelmiştir.² Kur'ân kıraatlerinin doğru okunması ve korunması noktasında eğitim-öğretim müesseseleri kurulmuş, kıraat ilmi eğitimiyle alakalı pek çok eserler yazılmış ve bu ilmin daha pratik ve sistematik ilerleyebilmesi için metotlar geliştirilerek yayılmasına katkıda bulunulmuştur.

Ülkemizde de 3 Mart 1924'e kadar medrese ve dârü'l-kurra gibi yerlerde kıraat eğitimi verilmiştir. 3 Mart 1924'te yayınlanan Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu ile medreseler kapatılmış, ülkemizde kıraat ilmi resmî olarak kesintiye uğramış ve bir fetret dönemi yaşanmıştır. Kıraat eğitimi, 1968 yılına kadar Türkiye'de gayr-ı resmî olarak fedakâr ve cefakâr üstatların

¹ Ebü'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukriin ve mürşidi't-talibin*, thk. Nasır Muhammedi Muhammed Cad (Riyad: Darü'l-Meyman, 2012), 3.

² Hasan Tahsin Feyizli, *Kırâat-i Aşere* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018), 40; Nebîl Muhammed İbrahim Âlu İsmail, *Kıraat İlmi (Doğuşu Gelişmesi ve İslamî İlimlere Etkisi)*, çev. Yavuz Fırat (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2021), 83-115.

riyasetinde zorluklarla yürütülebilmıştır. Kıraat eğitimi, Türkçe Kur’ân, Türkçe ezan ve Türkçe ibadet tartışmalarının yapıldığı bir ortamda resmî olarak devam ettirilmesi zaten mümkün görünmemekteydi. Bu ilmin resmî olarak yürütülememesi, bu ilmi okumak isteyenlerin teşvik edilememesi, okuyacak olan ve okutacak üstatların sayısının gün geçtikçe azalması kalitenin düşmesine ve zamanla ilmin yok olmaya yüz tutmasına sebep olmuştur.³

Bu kasvetli dönemden sonra kıraat tedrisatının yeniden başlatılması için ilk adım 1968 yılında dönemin Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı’nın girişimiyle atılmış ve Mehmed Rüştü Aşikkutlu (ö. 1980) riyâsetinde resmî olarak kıraat ilmi yeniden tahsil edilmeye başlanmıştır. 1976 yılında ise eğitim merkezleri bünyesinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından İstanbul Haseki Eğitim Merkezi’nde açılmıştır.⁴ Burada Mehmet Rüştü Aşikkutlu, “Mısır Tarîki”ni⁵, Abdurrahman Gürses (ö. 1999) ise “İstanbul Tarîki”ni okutmuştur.⁶

Son dönemde Ülkemizde kıraat eğitimine ilgi ve alaka gün geçtikçe daha da artmaktadır. Öyle ki Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, hizmet içi eğitim kapsamında “Aşere-i Takrîb ve Tayyibe Kursu”, İstanbul, Rize ve Ankara’da Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde ve müftülükler bünyesinde okutulmaktadır. Bunların dışında icâzet alan hocalar, üstatlar tarafından özelde bazı cami, dernek ve vakıflarda da okutulmaktadır. Yine kıraatle alakalı İlahiyat Fakülteleri ve İslami İlimler Fakülteleri bünyesinde Tefsir Anabilim Dalı altında kıraat dersleri verilmekte iken şu anda birçok üniversitede “Kur’ân-ı Kerîm Okuma ve Kıraat Anabilim Dalı” oluşturulmuş hatta bu alanla alakalı enstitüler kurulmuştur.⁷ Tüm bunlar sevindirici bir gelişme olup kıraat eğitiminin kalitesini yükseltme hususunda önemli adımlar olabilir.

Ülkemizde resmî ve özelde verilen kıraat eğitimleri, tek hatimde tüm rivayetleri toplayarak okuma olan indirâc metodu ile yapılmaktadır. Bu yöntem gerektiği şekliyle yapıldığında büyük bir kolaylığa sebep olmakla birlikte, kıraatin manasını, güzelliğini, revnâkını⁸ bozmadığı gibi kıraat eğitiminin de daha erken bitmesine vesile olmaktadır.

³ Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları* (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 132.

⁴ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 132.

⁵ Râvilerden sonra gelenlerin rivayetteki/kıraatteki ihtilaf ve farklılıklarına *tarîk* denir. Ravilerin ve tarîklerinin ikişer tarîkleri vardır. Molla Mehmed Emin Efendi, *Umdetü’l-hullân fî izâhi zübdetü’l-irfân*, thk. Mehmet Çaba (İstanbul: Haciveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınevi, 2021), 34-38; Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 116; Feyizli, *Kırâat-i Aşere*, 30; İsmail Karaçam, *Kur’an-ı Kerim’in Nüzulü ve Kıraatı* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 248-250.

⁶ Emin Aşikkutlu, “Aşikkutlu, Mehmet Rüştü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/6; Naci Demirci, “Gürses, Abdurrahman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), EK-1/493-494.

⁷ Örneğin, Bingöl Üniversitesi Kıraat İlmi Enstitüsü ve Trabzon Üniversitesinde Kur’an-ı Kerim Araştırmaları ve Kıraat İlmi Enstitüsü gibi kuruluşlar tahsis edilmiştir.

⁸ *Revnâk*, Arapça kökenli bir kelime olup parlak, göz alıcı manasına gelir.

Bu çalışmada değinileceği üzere indirâc metodu ile eğitim yapılırken uyulması gereken bazı şartlar vardır.⁹ Bu şartlardan bazısına uyulmadığında okuyuş, kıraaten caiz olmayacağı gibi kabîh bir vakf veya ibtidâya da sebep olur. Bu durumda kerih görülen ve uygun olmayan tarzda okuyuş olarak addedilir. Bu şartların her biri aşağıda ele alınıp örneklendirilmiş ve izah edilmiştir.

Ülkemizde kıraat tedrisatı yapılan resmî kurslarda veya özelde yapılan okumalarda genellikle önceden yazılmış olan nüshalar üzerinden veya o nüshaların fotokopisi üzerinden eğitim yapılmaktadır. Bazı yerlerde talebenin baştan sona kadar kendisinin yazması istenildiği bilirse de günümüzde bu uygulama yok denecek kadar azdır. İstenilen yerlerde de önceden yazılmış nüshalara bakarak öğrenci kendi nüshasını oluşturmaktadır. Bu indirâc metodu ile yazılmış nüshaların çoğuna bakıldığında en yakından indirâc etme hususuna dikkat edildiği görülmekte fakat indirâc yapılırken gözetilmesi gereken şartlara pek fazla uyulmadığı ve kabîh bir vakfa ve ibtidâya sebep olacak yerlerden indirâc edildiği görülmektedir.¹⁰

Bu çalışmada, nüshalarda bulunan bu gibi kabîh vakıflara ve kabîh bir başlangıca sebep olan vücuhatlardan örnek/örnekler verilip, ardından bu örnekler üzerinden tarafımızca yapılması önerilen şekli, gerekçeleriyle birlikte izah edilmiştir. Örneğin, nüshalarda bazı yerlerde muzâf ve muzâfun ileyh birbirinden ayrılarak vücuhatların çıkarıldığı görülmüştür. Bu hususla alakalı örneği burada verip ardından aynı örnek üzerinde kanaatimizce yapılması önerilen şekliyle yani muzâf ve muzâfun ileyhi ayırmadan vücuhatlar çıkartılıp gösterilmiştir. Bu çalışmada örnek olarak verilen tüm vücuhatlar, İstanbul Tarîki Ahmed es-Sûfî (ö. 1172/1758) Mesleği¹¹ ve Aşere Tarîki esas alınarak çıkarılmıştır.

1. Kıraat Tedrisatında Takip Edilen Usuller

Kur'ân-ı Kerîm İslamî ilimlerin ana kaynağı, kıraat ilmi ise Kur'ân ilimlerinin en mühimlerinden biridir. Kıraat (الْقِرَاءَةُ) kelimesi (قَرَأَ) kökünden türemiş, “okumak” manasına gelen semaî mastar olup çoğulu ise (الْقِرَاءَاتُ) kelimesidir.¹² Istilahta, Kur'ân-ı Kerîm kelimelerinde tahfif, teşdîd gibi edâ keyfiyetinde meydana gelen okuyuş farklılıkları olup,

⁹ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âtü'l-âşr*, thk. eş-Şeyh Zekeriya Umayrât (Beirut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2016), 2/153-154.

¹⁰ Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*, 104.

¹¹ *Meslek*, İstanbul Tarîki ve Mısır Tarikî uygulamalarında, vecihlerin mukaddem ve muahharlığında, tercih ve terki gibi hususlarda, azîmet ve ruhsatı esas alma anlamında birbirinden ayrışan gruplara denir. Her bir tarihin ikişer mesleği bulunmaktadır. Molla Mehmed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân fi izâhi zübdeti'l-ırfân*, 38; Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*, 116-125.

¹² Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, thk. Yusuf Bikai vd. (Beirut: Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, 2015), md. “kr'e”; Abdülhamit Birişik, “Kıraat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/425.

kıraat ilmi ise, Kur'ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve râvilerine nisbet etmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir.¹³

Kıraat tedrisatında infirâd ve indirâc olmak üzere iki ana usulle eğitim sürdürülmektedir. Bu çalışmada her iki usul başlıklar halinde ve detaylı bir şekilde incelenecektir.

1.1. İnfirâd Usulü

İnfirâd kelime olarak yalnız, tek başına olma gibi anlamlara gelmektedir. İstilahta ise, her bir rivayeti tek başına, diğer rivayetlerle karıştırmadan, birleştirmeden okuyarak hatim yapma şekline denir.¹⁴ Örneğin şu anda dünya genelinde İmam Âsım'ın (ö. 127/745) Hafs (ö. 180/796) rivayeti, Ebû Amr (ö. 154/771) kıraatı, İmam Nâfi'nin (ö. 169/785) Verş (ö. 197/812) ve Kâlûn (ö. 220/835) rivâyeti okunmaktadır.¹⁵ Bunlardan birini okuyan kişi aslında infirâd usulüne göre hatim etmiş olmaktadır.

Eğitim metodu olarak infirâd, her bir râvi veya imam için tek tek hatim indirerek o râvi veya imamın okuduğu vecihlerin öğrenilmesi ve öğretilmesidir. Hicri beşinci asra kadar infirâd metodu takip edilmiştir.¹⁶ Fakat bu asırdan sonra infirâd metodu ile eğitime tamamen son verilmemiştir. Çünkü kıraattaki bazı usul ve kuralları öğreninceye kadar 20-30 kez hatmedenlerin olduğu görülmektedir.¹⁷ İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429), Takıyuddin es-Saiğ'in (ö. 725/1325) kırâat-i seb'a'yı 21 hatim ve kırâat-ı aşereyi 30 hatimde okumadan indirâc usulü ile okutmadığını bildirmiştir. İbnü'l-Cezerî, hocasından infirâd usulü ile Ebû Amr ve Hamza (ö. 156/773) kıraatlerini okumuş ve geri kalanları indirâc usulü ile okumak istemiş fakat hocası buna izin vermemiştir.¹⁸

Şu anda kıraat tedrisatında birkaç sayfa da olsa infirâd metodu ile eğitime başlanır, talebe biraz infirâd ile okumayı, hangi imam ve râvinin nasıl okuduğunu öğrendiğinde, aşama aşama indirâc metoduna geçirilir. İnfirâd metoduyla kıraat eğitimi, hatim sayısının

¹³ İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukri'în ve mürsidü't-tâlibîn*, 3; Bennâ, *İthâfî fuzalâ'l-beşer*, 6-7; Saçaklızâde, *Tehzîbü'l-kırâ'ât*, 9; Abdurrahman Çetin, *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 161.

¹⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, 146-155; Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 100; Abdülhamit Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi* (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 150.

¹⁵ Feyizli, *Kırâat-i Aşere*, 14; Tayyar Altıkulaç, "Nâfi' b. Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2006.), 32/288; Muhsin Demirci, *Kur'an Tarihi* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2023), 234-235; Mehmet Ali Sarı, "Âsım b. Behdele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/475-476; Tayyar Altıkulaç, "Ebû Amr b. Alâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/94-96.

¹⁶ İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukri'în ve mürsidü't-tâlibîn*, 12-14; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, 148.

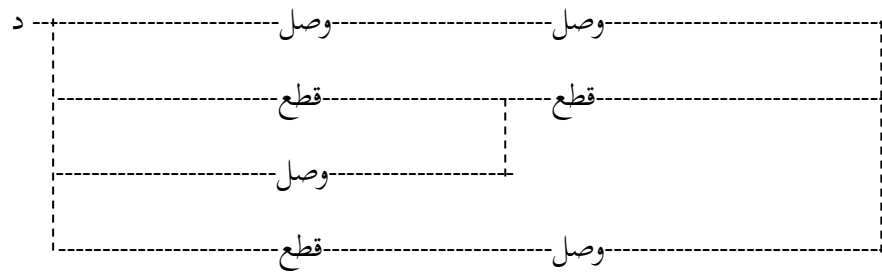
¹⁷ Necati Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Ta'limi* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1990), 106.

¹⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, 2/147-148; Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 425.

artmasından dolayı çok uzun seneler sürmesi, talebenin ve hocanın başka meşgalelerinin olması, talebede bıkkınlığa neden olması, öğrenci bulamama gibi nedenlerden dolayı yerini hicri beşinci asırdan sonra indirâc metodu ile kıraat eğitimine bırakmıştır.¹⁹

Günümüzde de Aşere-i Takrîb eğitimine başlayanlara öncelikle birkaç âyet veya sayfa İbn Kesîr (ö. 120/738) kıraati gösterilerek eğitime başlanmaktadır. Bundan sonra da birkaç imam daha eklenerek indirâc metoduna alışmaları sağlanmaktadır. Kıraati güzel ve kalıcı bir şekilde öğrenmek isteyen veya öğrendiğini unutmak istemeyen kişi infirâd usulüyle her bir imam/râvi için ayrı ayrı hatimler yapmalıdır. Hatim yapamayacak olsa bile en azından “Bugün bu sayfayı falanca imama veya râviye göre okuyayım” deyip okuma yapması elzemdir. Buna, kıraat eğitimimizi sürdürdüğümüz, Rize Müftü Yusuf Karali Dini Yüksek İhtisas Merkezi’nde Osman Daşkın, Fakri Özcan, Yusuf Ezen, İlyas Yıldız hocaların uygulamaları örnek verilebilir. Adı geçen hocalar öğrenciye ilk başta İbn Kesîr kıraatini gösterip, infirâd metodunu uygulatmakta, ardından üstüne 3 kıraat daha ekleyerek indirâc metoduna alıştırmaya çalışmaktadırlar. Aşere kısmı indirâc usulü ile okunurken aynı şekilde her hafta bir sayfa da infirâd usulü ile bir râvi/imama göre okutulmaktadır. Takrib kısmında indirâc usulüne devam edilmekte, ayrıca Fakri Özcan’ın riyasetinde her hafta belli imamlar infirâd usulüne göre çalışılıp okutulmaktadır. İndirâc metodu ile okutulan sayfalar infirâd metodu ile de okutulduğunda, imam/râvinin okuduğu vecihleri, okuduğu farklı vecihlerde hangi vechi mukaddem hangi vechi muahhar okuduğu gibi durumları daha iyi özümsemektedir. Aşere bölümünde İbn Kesîr kıraâtı ile infirâd metoduna dair uygulamaya şöyle bir örnek verilebilir:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ---بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ---الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَا مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ط إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ط

د ----- د ----- د -----

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ لَا صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ لَا

¹⁹ Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*, 101; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-âşr*, 2/147.

ه-----سِرَاطَ-----د
ز-----السِّرَاطَ-----

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ-----بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ-----آلَمَ

د-----صلوة-----وصل-----وصل-----صلوة-----
-----قطع-----قطع-----
-----وصل-----

ذَلِكَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ لَا

د-----د-----

ذَلِكَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ لَا

د-----صلوة-----د-----

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ لَا

د-----صلوة-----د-----

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ط

د-----صلوة-----د-----1-----1-----

أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

د-----صلوة-----2-----2-----

Aldığımız kıraat eğitiminin sonucu şöyle bir öneride bulunulabilir. Ülkemizde uygulanan aşere-i takrîb ve tayyibe eğitiminde programa haftalık 2 saat daha eklenmelidir. Bunun sonucunda da infirâd metodu ile okuma dersi koyulup öğrencilere belli imam veya râviyi o hafta çalışıp okunması istenmelidir. Çünkü indirâc metodunda öğrenci tüm imamları

okumakta olduğundan, hangi imamın nasıl okuduğunu, imamların râvilerinin veya tarîklerinin nasıl okuduğunu bilememekte ya da tam özümseyememektedir. İndirâc metodundan dolayı bazen muahhar vechin öne geçmesiyle bunların mukaddem olduğunu tam bilememe veya aklında tutamama gibi birtakım sıkıntılar meydana gelebilmektedir. Fakat infirâd metodu ile okuduğunda, okuduğu imam/râvinin hangi kelimeyi nasıl okuduğunu, okuduğu vecihlerde hangisinin mukaddem hangisinin muahhar olarak alındığını daha iyi özümseyebilmektedir. Öte yandan, bir başka önemli sorun ise aşere veya takrîb eğitiminde, ülkemizdeki bazı kıraat eğitimi verilen yerlerde, başkaları tarafından yazılmış nüshalar üzerinden ders takibi yapılmasıdır. Hatta bu yazılmış defterler aracılığıyla hafız olmayanlara bile aşere-i takrîb eğitimi verildiği görülmektedir. Kanaatimizce hafız olmayan kişilere kesinlikle aşere-i takrîb eğitimi verilmemelidir. Hatta yazılmış nüshalar üzerinden, talebenin sûret çıkarmadan, vücuhât çözmeden yazılmış defterlerden okumakla icâzet alındığı da bilinmektedir. Bu da, talebenin işin özünü kavrama noktasında aleyhinedir. Talebe, vücuhât çıkarma noktasında sıkı tutulmalı ve mutlaka haftada en az iki ders saati de olsa infirâd usulü ile okuması istenmelidir.

Yukarıda ele alınan eleştiri ve teklif şu şekilde örneklendirilebilir. Talebenin günlük düzenli olarak en az bir vücuhât çözmesi sağlanmalı ve kendi nüshasını oluşturması istenmelidir. Fakat kendi nüshasını yazarken yazılmış nüshalardan birebir bakarak yapılacak ise -ki genel anlamda o şekilde yapılıyor.- belli bir sûreye kadar kendisi yazması ve günlük en az bir vücuhât çözmesi sağlanmalı ve sıkı bir şekilde takip edilmelidir. Tarihi süreçte klasik infirâd usulü ile okunması hususunda öğrenciye başlangıçta “Bu hafta falanca sayfayı şu râviye göre okuyacaksın” denilmektedir. Okuyacağı sayfadaki râviye göre öğrencinin tüm vecihlere bakması, o râvinin vecihlerdeki mukaddemlik muahharlık, hangi vecihle hangi vechin gelip gelmediği gibi birtakım kuralları da göz önünde tutarak okuması istenmektedir. Örneğin öğrencinin, Hamza'nın râvisi Halef'in (ö. 229/844) hemze-i münekkerenin²⁰ vaslında sekt vechini tahkik vechinden önceye alması, Nâfi'nin râvisi olan Verş'in tevassut vechi okunduğunda zevât-ı yâ'nın sadece beyne vechi ile okunması gibi hususları bilip uygulaması gerekmektedir. Öğrenci ödev olarak verilen râvileri okumak hususunda biraz mesafe kat edince tek bir imam verilip çalışması, biraz daha ilerleyince 2-3 imam ve nihayet 10 imama göre çalışması istenebilir. Çalıştığı sayfa da hoca öğrenciye “Falanca imamı veya falanca râviyi oku!” diyebilir. Öğrenci okuyacağı imamın veya râvinin tüm özelliklerini düşünerek okur. Bazı imamların/râvilerin vechi fazla olabildiğinden hoca “Falanca imamın/râvinin şu vechini alarak oku!” diyebilir. Örneğin Nâfi'nin râvisi olan Verş'in tevassut vechinin okunmasının istenebilmesi gibi.

²⁰ *Hemze-i Münekkere*, harekeli şekilde kelimenin başında bulunan kat'ı hemzesidir. Bu hemzenin öncesindeki kelimenin sonunda med harfi olmayan sakin bir harf bulunur. Bu sakin harf ister cemî mimi isterse ondan başka olsun durum değişmez. Molla Mehmed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân fi İzâhi zübdeti'l-irfân*, 1/71.

Bir diğer öneri ise kıraat eğitimine gelen talebenin hafızlığının sağlamlığına bakılması ve takip edilmesidir. Hafızlığı sağlam değilse ilk başta hafızlığının pekiştirilmesi hususu üzerinde durulmalıdır. Eğitim boyunca da hafızlığı sağlama noktasında öğrenciler arasında bir eşleştirilme yapıp, günlük belli sayfa veya cüz okumaları sağlanmalı ve sıkıca takip edilmelidir. Bu eğitimi nitelikli kılacak bir diğer öneri ise kıraat eğitimine başlanmadan belli bir süre Arapça eğitimi verilmesidir. Şöyle ki öğrenci okuduğu âyetlerde i'raba ve anlama etki eden kıraat farklılıklarının hangi anlama geldiğini, i'rabı nasıl etkilediğini az da olsa bilebilmelidir. Ayrıca talebenin indirâc ederken kabîh bir vakf ve ibtidâ yapmaması için Arapça bilgisi son derece önemlidir. Şu anda Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Dini Yüksek İhtisas Merkezleri'nde yapılan "Aşere-i Takrîb ve Tayyibe" eğitimlerinde belli dönemlerde değişmek üzere haftalık ikişer ve dörder saat Arapça dersi yapılmaktadır. Fakat kıraat eğitimine başlanılmadan İhtisas eğitiminde olduğu gibi bir yıl hazırlık Arapça dersleri konulmasının öğrenciye faydasının olacağı düşünülmektedir. Bu teklif bizzat kıraat eğitimimiz nedeniyle edindiğimiz bir tecrübenin dile getirilmesidir. Bir diğer husus, Kur'ân imlâsı ve yazımı ile alakalı derslerin çoğaltılmasıdır. Ayrıca "Mârifet, iltifâta tâbidir." sözü gereğince aşere-i takrîb kursunu bitiren kursiyerin özlük haklarının iyileştirilmesi, şehirlerin merkezi camilerine atama yapılacağı zaman bu eğitimi almış olmanın bir kriter olarak benimsenmiş olması, bu ilmi okuyan öğrencinin daha bir aşk ve şevkle bu ilme sarılmasını temin edebilir. Örneğin aşere bölümünü bitiren kursiyere "Uzman Kur'ân Kursu Öğreticisi", takrîb bölümünü bitirene "Baş Kur'ân Kursu Öğreticisi" unvanlarının verilmesi, açılması planlanan Kur'ân Eğitim Merkezleri'ne sınavsız başvuru imkânı verilmesi gibi birtakım hakların tanınması da burada ayrıca zikredilebilecek özlük hakları olabilir.

1.2. İndirâc Usulü

İndirâc, sözlükte içirme, katma, beraber olma manalarına gelmektedir. İstilahta ise, yedi, on veya daha fazla (on dört) kıraatı, imam, râvi ve tarikleri ile beraber tek hatimde okumaya denir.²¹ İndirâc metodu uygulaması şu şekilde örneklendirilebilir.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ²²

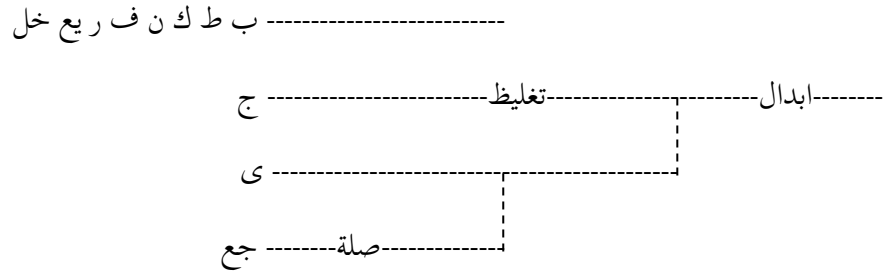
"(Onlar) gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar."²²

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

صلاة-----ب د

²¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kur'âti'l-âşr*, 146-155; Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*, 101; Birışık, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, 150-151.

²² el-Bakara 2/14.

İndirac usulü ile okuma yapılırken uyulması gereken belli başlı şartlar vardır. Bunlar; vakf ve ibtidâ kurallarına uymak, hüsnü'l-edâ, ademü't-terkîb ve riâyetü't-tertip olmak üzere dört tanedir.²³ Bu şartlar aşağıda alt başlıklar halinde anlatılacak ve örneklendirilecektir.

1.2.1. Harfle Cem

Kıraatleri cem ederken, farklı vücuhât olan kelime ve lafızlar üzerinde tek tek durulup tüm vücuhâtı okuyup, tamamladıktan sonra devam edilmesi şeklinde yapılan cem metodudur.²⁴ Bu usulle okumaya başlayan kişi vakfa uygun olan bir yer belirleyip, okumaya başlar. Okuduğu yerde ferş, usül gibi bir takım kıraat farklılıkları geldiğinde o kelimedeki tüm vecihleri okur. Vecihler arasında vakf yapmadan (nefes almaksızın) ard arda okur. Kelime bir sonraki kelime ile ilişkiliyse (nakl, sekt, med gibi) o zaman sonraki kelimeyi de okuması gerekir. Harfte cem usulünde ademü't-terkîp hususuna çok dikkat edilmesi gerekir. Bu usul Mısırlılar ve Mağribliler tarafından kullanılmıştır.²⁵ Tetik, Mağriblilerden maksadın Endülüs olduğunu zikretmiştir.²⁶

Bu usul pratik ve kolay olmasına, okuyan kişinin vücuhât farklılıklarını daha kolay aklında tutabilmesine imkan vermesine rağmen mana bütünlüğü, kıraatin zîneti, revnâkı ve ahengi açısından bakıldığında kerih görülmüş ve çokça tenkit edilmiştir.²⁷ Harfle cem metoduna dair şöyle bir örnek verilebilir.

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ ۗ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۙ

“Allah bunu, sırf size bir müjde olsun ve bununla kalpleriniz yatışsın diye yapmıştır. Zafer, yalnız güçlü ve hikmet sahibi Allah katından gelir.”²⁸

²³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âtî'l-âşr*, 2/154.

²⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âtî'l-âşr*, 146-155; Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 102; Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 150-151; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 426.

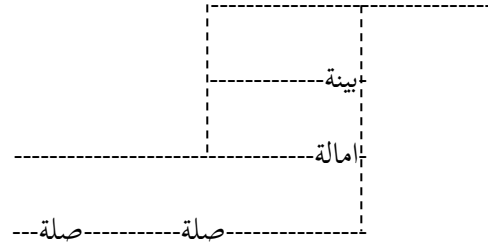
²⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âtî'l-âşr*, 2/152-153.

²⁶ Necati Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicrî Asra Kadar Kıraat İlminin Ta'limi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1981), 112.

²⁷ Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 425; Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 102; Şihabuddîn Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. el-Cezerî, *Şerhu tayyibetü'n-neşr fi'l-kırâ'âtî'l-âşr*, thk. Enes Mihrah (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 164.

²⁸ *Kur'ân Yolu*, Âl-i İmrân 3/126.

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ ۗ

1.2.2. Vakfla Cem

Kıraatleri cem ederken vakfedilecek bir yer belirlenip her imam/râvi için âyetin başına dönülerek okunmasına vakfla cem metodu denmektedir.²⁹ Bu usulle okumaya başlayan kişi, dilediği bir râvi için okuyuşa başlar. Uygun bir vakıf yeri belirler. Sonra belirlediği tertibe göre başa dönerek diğer râvi veya imamların vecihlerini alır. Fakat aynı okuyuşu yapan imamlar için başa dönülmez. Aynı şekilde okuyan imamla o vücuhâtı okumuş olur. Tekrar okunmalarına gerek yoktur. Bu metot, Şamlıların metodu olarak bilinmektedir. İlk başta zikredildiği üzere bu usulde tertip zorunlu değildir.³⁰ Fakat Selef, İbn Mücâhid'in (ö. 324/936) tertibi olan Nâfi'nin râvisi Kâlûn ile başlama yolunu takip etmiştir.³¹ Bu usul okuyuş ahengini bozmayıp, tilavete uygun bir yöntem olmakla birlikte, uzun sürmesi sebebiyle okuyan ve okutan kişinin buna imkânının olması gibi birtakım zorlukları içinde barındırdığından dolayı pratik görülmemektedir.³²

Günümüzde harf ve vakfla yapılan cem de Mısırlıların, Şamlıların, Mağriblilerin diye tabir edilen bir yöntem kalmayıp, İbnü'l-Cezerî'nin usulü olan hem vakf hem de harf ile cemin bir arada uygulandığı yöntem genel olarak takip edilmektedir.³³ Bu usule dair uygulamaya şöyle bir örnek verilebilir.

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ۚ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ

“Andolsun ki sana apaçık âyetler indirdik. Onları ancak fâsıklar inkâr eder.”³⁴

وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ۚ

ب د ح ج ع

ب د ح ج ع

²⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-‘aşr*, 146-155; Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 102; Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 150-151; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 426.

³⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-‘aşr*, 2/151-152.

³¹ Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicrî Asra Kadar Kırâat İlminin Ta'limi*, 111.

³² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-‘aşr*, 151-152; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 425.

³³ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 103-104.

³⁴ *Kur'ân Yolu*, el-Bakara 2/99.

ب ط -----2-----	ب ط -----2-----
ج ف -----5-----	ج ط-----5---نقل---
ك ر خل -----3-----	ت-----5---نقل---
ن -----4-----	ق-----5---نقل---
	ك ر خل -----3-----
	ن -----4-----
	سكت-----5-----ض
	ف -----5-----

1.2.3. Âyetle Cem

Kıraatleri cem ederken okunacak âyetin başından başlayarak her imam/râvi için âyetin sonuna kadar okuyup tekrar âyet başına dönülerek vücuhatlar bitene kadar okunulmasına âyetle cem metodu denmektedir.³⁵ Bu usulle okumaya başlayan kişi, dilediği bir râvi için okuyuşa başlar. Sonra belirlediği tertibe göre âyetin başına dönerek diğer râvi veya imamların vecihlerini alır. Fakat aynı okuyuşu yapan imamlar için başa dönülmez. Aynı şekilde okuyan imamla o vücuhatı okumuş olur. Tekrar o imamlar için okuma yapılmasına gerek yoktur.

Bu usulde hem vecihlerin birbirine karışma hem de *adem-ü terkîb* olma ihtimali yoktur. Fakat bazı âyetler vardır ki oralarda devam edip o âyeti de okumak daha güzel olacaktır.³⁶ Örneğin Mâûn sûresinde “فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ لَا” *Vay haline o namaz kılanların ki*³⁷ âyetini okuyup durulduğunda vakfı tam olmaz. Burada vakfedip bir sonraki âyeti birlikte cem ederek okumak daha uygun olabilir. Fakat burada durmak ne haram ne de mekruhtur. İbnü'l-Cezerî âyet sonlarında durmanın sünnet olduğunu bildirmiştir.³⁸

Âyetle cem'e dair bir örnek olarak da şu verilebilir.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ

³⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, 146-155; Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitimi ve Öğretim Metotları*, 102; Birişik, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, 150-151; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 426.

³⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, 153.

³⁷ el-Maûn 107/4.

³⁸ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Manzumetü tayyibetü'n-neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, thk. Eymen Rüşdi Suveyd (Dimaşk: Darü'l-Gavsânî li'd-Dirasati'l-Kur'aniyye, 2013), 10.

“Ey Ehl-i kitap! (Gerçeği) görüp durduğunuz halde niçin Allah’ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?”³⁹

ب د ج	صلاة	1
ب ط		2
ج	ط	5
	ت	5
	ق	5
ح بع		1
ك ر خ ل		3
ن		4

1.2.4. Harf ve Vakfla Beraber Yapılan Cem

İbnü'l-Cezerî'nin ortaya koymuş olduğu hem vakfla hem de harfle cem usulünün avantajları kullanılarak yapılan cem usulüne, harf ve vakfla beraber yapılan cem denmektedir. İbnü'l-Cezerî, vakfla cem ve harfle cem'in kolaylıklarını ve avantajlarını birleştirmiştir.⁴⁰ Bu usulle okumaya başlayan kişi, okuyacağı ilk râviyle okumaya başlar ve vakfedeceği yere gelip vakfeder. Eğer okuyuşuna uyan imamlar varsa onları da bu okuyuşla okumuş olur ve onları tekrar okumaz. Ardından vakfettiği yerden geriye doğru gelerek, imam sıralamasını da göz önünde bulundurarak ihtilaf olan kelimedenden alıp okur. Yine aynı okuyan imamlar varsa onları da bu okuyuşla okumuş olur ve onları tekrar okumaz. Bu şekilde âyetin başına kadar tüm ihtilafları bitirene kadar devam eder. Fakat ihtilaf olan kelimedenden alırken birtakım kurallara uyması gerekir.⁴¹ Örneğin sıfatı mevsuftan, muzâfı muzâfun ileyhten ayırmadan okumak gibi. Bu konu ikinci bölümde özellikle ele alınacaktır.

İbnü'l-Cezerî'nin *Tayyibetü'n-neşr* eserinde kıraatlerin infirâdı ve indirâcı ile alakalı beyitlerinin burada zikredilmesi güzel olacaktır. Mehmed Rüştü Aşıkutlu, *Şerh ve Haşiyeli*

³⁹ Âl-i İmrân 3/70.

⁴⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-âşr*, 151-155; İbnü'l-Cezerî, *Manzumetü Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Âşr*, 43; Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 102-103; Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 151; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 426.

⁴¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-âşr*, 151-155.

Tayyibe eserinde bu bölümü Osmanlıca'ya çevirmemiş, Arapça olarak anlatmıştır.⁴² İbnü'l-Cezerî'nin bu beyitleri, Türkçe'ye tarafımızca çevrilmiştir.

وَإِذَا كُنَّ قَارِيَةً بِحَتْمٍ	وَقَدْ جَرَى مِنْ عَادَةِ الْأَيْمَةِ
بِالْعَشْرِ أَوْ أَكْثَرَ أَوْ بِالسَّبْعِ	حَتَّى يُؤْهَلُوا لِيَجْمَعَ الْجَمْعِ
وَعَيْرِنَا يَأْخُذُهُ بِالْحَرْفِ	وَجَمْعُنَا نَخْتَارُهُ بِالْوَقْفِ
وَلَا يُرَكِّبُ وَلِيُجِدَ حُسْنَ الْأَدَا	بِشَرْطِهِ فَلْيَبْعَ وَقَفًّا وَابْتِدَا
يَبْدَا بِوَجْهِ مَنْ عَلَيْهِ وَقَفَّا	فَالْمَاهِرُ الَّذِي إِذَا مَا وَقَفَّا
مُخْتَصِرًا مُسْتَوْعِبًا مُرْتَبًا ⁴³	يَعْطِفُ أَقْرَبًا بِهِ فَأَقْرَبًا

Eimme-i kurrâdan, her râvi her tarîk için birer hatim indirilmesi (Kur'ân'ı baştan sona okuma) âdeti gelmiştir.

Öyle ki cem'ul-cumû'ya yani bütün kıraatleri yedi, on veya daha fazlasını (on dört kıraatı) toplayarak okumaya, ehliyet sahibi olana kadar infirâd üzere okumuşlardır. Biz kıraatleri indirâc ederken vakıftan vakfa toplamayı tercih ettik. Bizim dışımızdakiler ise harften harfe toplamayı tercih ettiler.

Harfle cem yapanlar, vakf ve ibtidâyı gözetmek şartıyla okumuşlardır. Kıraatleri cem edenler, kıraatleri birbirine karıştırmadan (terkîp yapmadan), ve hüsnü edayı gözeterek okusunlar.

Bu alanda mâhir olan kimse bir âyette durduğu zaman kim için (râvi, tarîk) durursa o kişi ile devam eder. (Ülkemizde şu anda bu metod uygulanmamaktadır.)

Okuduğu imamdan sonra ona okuma olarak en yakın olan (med, hazf, ibdal vb. açılardan) imamı okur. Bunları yaparken ise tertîbe uyarak, bütün vecihleri gözeterek, ihmal etmeden en yakınına atfederek okuma yapar.⁴⁴

İbnü'l-Cezerî'nin ortaya koymuş olduğu hem vakf hem de harfle yapılan ceme dair şöyle bir örnek verilebilir.

قُلْ أَتَحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۖ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۖ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ۗ

“De ki: “Allah bizim de rabbimiz, sizin de rabbiniz olduğu halde O'nun hakkında bizimle tartışmaya mı kalkışıyorsunuz? Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir. Biz O'na gönülden bağlanmışızdır.”⁴⁵

قُلْ أَتَحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۖ

ب ح ر ج ع

⁴² Mehmed Rüştü Aşıkkutlu, *Şerh ve Hâşiyeli Tayyibe* (İstanbul, 1975), 158-163.

⁴³ İbnü'l-Cezerî, *Manzumetü tayyibeti'n-neşr fi'l-kurâ'âti'l-aşr*, 43.

⁴⁴ Aşıkkutlu, *Şerh ve Hâşiyeli Tayyibe*, 158-163; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 426.

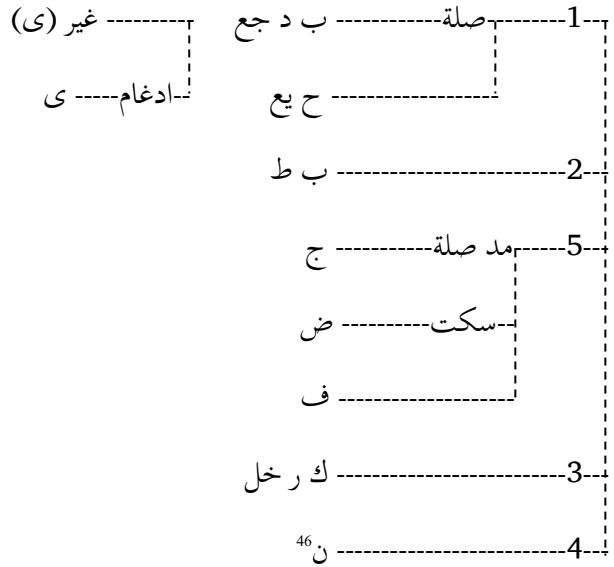
⁴⁵ el-Bakara 2/139.

----- د ك ن ف يع حل

نقل----- ج

سكت----- ف

وَلَنَّا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۖ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ۗ

Yukarıda verilen örnekler Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî'nin (ö. 560/1165) belirlemiş olduğu yerde durulup indirâc edilmiştir. İlk secâvend açıklanacak olursa âyetin قُلْ belirlenmiş olduğu yerde durulup indirâc edilmiştir. İlk secâvend açıklanacak olursa âyetin قُلْ اَتَّحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ج ile başlanmış ve "وَهُوَ" kelimesinde iskân vechi olduğu için "وَهُوَ" şeklinde vücuhat çıkarılmıştır. Yine Kâlûn gibi iskân ile okuyan⁴⁷ ve onunla okuyuşu bu secavendde aynı olan Ebû Amr, Kisâî (ö. 189/805) ve Ebû Ca'fer'de onunla birlikte çıkmışlardır. İndirâc edebilmek için âyetin başına dönülmemiş ve Kâlûn'un okuyuşuna belli bir yere kadar uyuşan kişi varsa başa

⁴⁶ Vücuhat şeması oluşturulurken bir takım kurallara uyulur. Her râvi ve imamın rumuzları mevcuttur. Örneğin Kâlûn'un rumuzu (ب), Verş'in rumuzu (ج) harfidir. Evvela ayet Âsım kıraati Hafs rivayetine göre yazılır. Ardından farklı vecihler tespit edilip şema oluşturulmaya başlanırken ilk olarak Nâfi kıraatinin Kâlûn rivayeti ile başlanır ve bir veya birkaç kelimedede farklı bir okuyuşu var ise bu yazılır ve yukarıda metinde verdiğimiz gibi çizgi çekilip ayetin/secavendin sonuna rumuzu koyulur. Eğer ayeti Kâlûn gibi okuyan diğer râvi veya imam olursa onun/onların rumuzu Kâlûn'un yanına yazılır. Ayet/vakf sonundan itibaren kelime kelime geriye doğru gidilerek farklı okuyuşu olan imam/râviler tespit edilip yazılır. İmam/râvi sıralamasına ve okunan vecihlerdeki mukaddem ve muahhar olan vecihlere dikkat edilip imam ve râvilerin tüm okuyuşlarını içerecek şekilde şema oluşturulur.

⁴⁷ Hâmid b. el-Hâc Abdü'l-Fettâh el-Pâluvî, *Zübdetü'l-irfân fi vücûhi'l-kur'ân*, thk. Halil İbrahim Üren (İstanbul: Hacıveyszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2020), 29; Molla Mehmed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân ft izâhi zübdeti'l-irfân*, 1/96.

dönülmeden o alınmaya çalışılmıştır. Görüldüğü üzere “قُلْ أَتَحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ” kısmına kadar İbn Kesîr, İbn Âmir (ö. 118/736), Âsım, Hamza, Ya’kup (ö. 205/821) ve Halefî’l-Aşir aynı okumuşlar “وَهُوَ” kelimesinde iskân yapmamalarından dolayı orada ayrılmışlardır. Ayrıldıkları bu kelimedenden indirâc ederek İbn Kesîr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Ya’kup ve Halefî’l-Aşir çıkarılmıştır. Eğer indirâc edilmemiş olsaydı ilk olarak Verş, nakl ile alınacak ayrıca Hamza’nın da sekt vechi mukaddem olarak çıkacaktı. Ardından âyetin sonundan âyetin başına kadar bakıldığında Kâlûn’un okuyuşu ile aynı okuyuşu yapan bir imam/râvi olmadığından âyetin başına dönülmüştür. Yine Selef’in takip etmiş olduğu metoda göre sıra Verş’tedir. Hemzenin harekesini kendisinden önce gelen sakin harfe naklettiğinden,⁴⁸ nakl yaparak Verş çıkarılmıştır. Ardından âyetin sonundan âyetin başına kadar bakıldığında Verş’in okuduğu gibi okuyan bir imam/râvi olmadığından âyetin başına dönülmüştür. İndirâc edilen âyete bakıldığında okunmayan tek imam kalmıştır. Sıra sakin harften sonra gelen hemzeyi hem sekt hem de tahkik ile okuyan Hamza’dadır.⁴⁹ Tahkik veçhi, İbn Kesîr ile indirâc ettiğinden son kalan sekt vechi alınmış ve tüm imamların okunuşu bu şekilde vücuhatta gösterilmiştir.

1.3. Kıraatleri Cem Ederken Uyulması Gereken Şartlar

Kıraatleri cem ederken uyulması gereken dört şartı İbnü’l-Cezerî *en-Neşr* adlı eserinde zikretmiş ve Ebu’l-Hasen’in de yedi şart saydığını kaydetmiştir.⁵⁰ Kıraatleri cem ederken uyulması gereken şartlar bu bölümde kısaca aktarılacak daha sonra ikinci bölümde nüshalarda yazılı olan şekliyle ve olması önerilecek şekliyle örneklendirilip detaylandırılacaktır. İbnü’l-Cezerî’nin zikretmiş olduğu dört şartta, günümüz kıraat tedrisatında bizleri en çok ilgilendiren ve en çok hata yapılan husus vakf ve ibtidâ konusudur. Özellikle ibtidâ konusudur ki, maalesef indirâc edildiğinde en yakın yerden almak söz konusu olduğundan ve genel manada da Arapça’ya tam vakıf olunamadığından sıfatı mevsuftan, muzâfî muzafun ileyhten, nidâyı münâdadan ayırarak okunmaya başlanmaktadır.

1.3.1. Vakf ve İbtidâ Kurallarına Uymak

Vakf ve ibtidâ hususunun ele alınacağı bu kısım, aşağıda iki alt başlık şeklinde ele alınacaktır.

⁴⁸ Pâluvî, *Zübdetü’l-irfân fi vücûhi’l-kur’ân*, 18; Molla Mehmed Emin Efendi, *Umdetü’l-hullân fi izâhi zübdetü’l-irfân*, 65.

⁴⁹ Pâluvî, *Zübdetü’l-irfân fi vücûhi’l-kur’ân*, 21-22; Molla Mehmed Emin Efendi, *Umdetü’l-hullân fi izâhi zübdetü’l-irfân*, 1/70-77.

⁵⁰ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kırâ’âti’l-aşr*, 2/153-154.

1.3.1.1. Riâyetü'l-Vakf

Riâyetü'l-Vakf, *vakfa*⁵¹ riâyet etme, vakıf kurallarını gözeterek, durulduğunda devam eden i'rab ilişkisini ve manayı bozmayacak şekilde durma diye tarif edilebilir. Kıraat eğitimi esnasında tecvid kurallarına tam olarak riâyet edilmeli, vakf ve ibtidâ hususunda hassas davranılıp vakfı hasen olacak yerlerde durulmaya ve ibtidâ hususunda da en uygun olan yerden başlanılmasına hassasiyet gösterilmelidir. Vakf ve ibtidâyâ kişinin tam manasıyla riâyet edebilmesi için asgarî düzeyde Arapça altyapısı olması ayrıca ifade edilmesi gereken bir yetkinliktir.

İndirâc metodu ile okuma yapılırken bir yerde vakfedildiğinde veya vakfedilip ibtidâ edilmek istendiğinde, âyetin lafzı ve manası bozulmamalı, hatta yapılan vakıfla lafzın içerdiği manalardan birine bile ters düşülmemelidir. Örneğin Muhammed Sûresi 19. âyetin,

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ ؕ

“Bil ki, Allah’tan başka tanrı yoktur. Kendi günahın için, erkek kadın müminler için Allah’tan af dile. Ne yapacağınızı ve yerinizin neresi olacağını Allah bilir.”⁵²

“فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” kısmında “فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” diyerek “إِلَّا اللَّهُ” lafzını okumadan durmak caiz değildir.⁵³

Bu şarta özellikle Mısır ve Mağriblilerin ceminde dikkat edilmesi gerekmektedir.

1.3.1.2. Riâyetü'l-İbtidâ

İbtidâyâ riâyet etme, başlamaya dikkat etme manasında olup, vakfettikten sonra i'rab ilişkisini ve manayı bozmayacak şekilde en güzel yerden başlamak diye tarif edilebilir. Şu bir gerçektir ki vakıf kurallarına uymak ne kadar önemliyse, ibtidâ kurallarına uymak da en az onun kadar önemlidir. Çünkü vakıfta nefesin gitmesi gibi durumlarda zorunlu olarak kişi durabilir. Fakat ibtida, kişinin ihtiyârı ile okunacağından burada azamî ölçüde dikkat etmesi gerekmektedir. Yani ibtidâda zorunlu bir başlangıç söz konusu olmayıp, kişi kendini hazır hissettiğinde dilediği yerden başlama imkânına sahiptir. Örneğin Âl-i İmrân Sûresi 181. âyetinde

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتَلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ لَا وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ

⁵¹ Vakf, Kur’ân’ı okuma esnasında durmayı ifade eder. Bu duruş tam, hasen, kâfi, kabîh, ızdırârî veya sünnet olarak yapılmış olabilir. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âtü'l-‘aşr*, 177-191; İbnü'l-Cezerî, *Manzumetü tayyibeti'n-neşr fi'l-kırâ'âtü'l-‘aşr*, 10.

⁵² Muhammed 47/19.

⁵³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âtü'l-‘aşr*, 2/153.

“Allah fakirdir, biz zenginiz’ diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir. Hem bu söylediklerini hem de haksız yere peygamberleri öldürmelerini elbette (bir tarafa) yazacağız ve ‘Yakıcı azabı tadın!’ diyeceğiz.”⁵⁴

“لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ” secavendinde “لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا” diyerek durup, devamında gelen “إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ” diye ibtida etmek anlamı sıkıntıya sokacağından caiz değildir.⁵⁵ Kısacası buradan ibtida etmek, nasıl vakıfta kabîh bir vakıf mevcutsa, burada da kabîh bir ibtida meydana gelmektedir.

1.3.2. Hüsnü'l-Edâ

Kur’ân tilavetinde edânın⁵⁶/okuyuşun/tilavetin güzelliği şeklinde tarif edilebilir. Hüsnü'l-edâyı, Tayyibe şarihlerinden Mehmet Rüştü Aşikkutlu ve Ahmed b. Muhammed el-Cezerî tecvid ve tahkik gibi usullere riayet ederek Kur’ân okumak diye açıklamıştır.⁵⁷ Edanın güzelliği tecvide ve vakfa riayet etmekten geçer. Bu duruma şu naklî deliller verilebilir. “Kur’ân’ı tertîl üzere oku!”⁵⁸, “Onu tertîl ile indirdik.”⁵⁹ âyetlerini ve Hz. Ali’nin “tertîl” kelimesini “Tertîl, harfleri düzgün kılmak ve vakfları/durulacak yerleri bilmektir.”⁶⁰ Hüsnü eda ile Kur’ân-ı Kerîm’i okumak farzdır.⁶¹ Müslüman Kur’ân’ı güzel okuma hususunda şu hadîs-i şerifi düşünerek ve yaşayarak okumaya gayret etmelidir. Hz. Âişe’den rivayet edildiğine göre Rasûlullah şöyle buyurdu: “Kur’anı gereği gibi güzel okuyan kimse Allah’ın peygamberlerine gönderilen elçi itaatkâr meleklerle beraberdir. Kur’an’ı kekeleyerek zorlukla okuyan kimseye de iki kat sevap vardır.”⁶²

Neşâtî (ö. 1933), *Hilye-i Enbiyâ* adlı eserinde hüsnü edâ ile alakalı şu mısralara yer vermiştir:

⁵⁴ Âl-i İmrân 3/181.

⁵⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ’âti'l-‘aşr*, 2/153.

⁵⁶ *Edâ*, Kur’ân’ı tecvid kaidelerine göre okuma demektir. Kıraat ilminde, kâriin kıraati hocasından ahzetmesi şeklinde tarif edilir. Abdurrahman Çetin, “Tilâvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/155-157.

⁵⁷ Aşikkutlu, *Şerh ve Hâşiyeli Tayyibe*, 161; el-Cezerî, *Şerhu tayyibeti’n-neşr fi'l-kırâ’âti'l-‘aşr*, 165.

⁵⁸ el-Müzzemmil 73/4.

⁵⁹ Ee-Furkân 25/32.

⁶⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ’âti'l-‘aşr*, 1/166; Abdurrahman Çetin, *Kur’an Okuma Esasları (Tecvid)* (Bursa: Emin Yayınları, 2015), 28.

⁶¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ’âti'l-‘aşr*, 1/167.

⁶² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi‘u’s-şâhîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), “Tevhid”, 52.

“Nedir o tarz ile hüsnü eda
Ki okundukça verir cana sefa”⁶³

1.3.3. Ademü't-Terkîp

Ademü't-terkîp, kişinin okuduğu âyeti bir kıraat vechine göre okumaya başlayıp o vechi tamamlamadan aynı âyette başka bir kıraate geçmesine denmektedir. İbnü'l-Cezerî ademü terkîbin men edildiğini bildirmiştir.⁶⁴ Örneğin Bakara Süresi 2/37. âyetinde,

فَتَلَقَىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

“Bunun üzerine Âdem rabbinden bazı kelimeler aldı (bunlarla tövbe etti); rabbi de onun tövbesini kabul buyurdu. Şüphesiz O, tövbeleri kabul buyuran ve rahmeti sınırsız olandır.”⁶⁵

İbn Kesîr, آدَمْ kelimesini nasb ile آدَمْ şeklinde ve كَلِمَاتٍ kelimesini ise ref ile كَلِمَاتٍ şeklinde okumuştur. Onun dışında kalan imamların hepsi آدَمْ kelimesini ref ile آدَمْ ve كَلِمَاتٍ kelimesini kesre ile كَلِمَاتٍ şeklinde okumuşlardır.⁶⁶ İbn Kesîr için bu âyeti okumaya başlayan kişi آدَمْ kelimesini nasb ile okuyup devamında gelen كَلِمَاتٍ kelimesini meksur şekilde okursa ademü terkîb yapmış olur. Veya İbn Kesîr dışındaki imamlar için bu âyeti okumaya başlayan kişi آدَمْ kelimesini ref ile okuyup, devamında gelen كَلِمَاتٍ kelimesini ref ile okursa yine ademü terkîb yapmış olur. Bu okuyuş tarzı men edilmiştir.⁶⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr* eserinde Ebû İshâk el-Ca'berî'nin (ö. 732/1332), iki kelimenin birbiri ile alakası varsa, kıraatlerin tek kelimedede terkîbinin men edildiğini, eğer alakası yoksa da mekruh olduğunu söylediğini ve yine Sehâvi'nin (ö. 902/1497), bir kıraatı başka bir kıraatle karıştırarak okumanın hata olduğunu söylediğini kaydetmiştir.⁶⁸

1.3.4. Riâyetü't-Tertîp

Riâyetü't-tertip, tertibe, belirli bir düzene riayet etmeye denir.⁶⁹ Bu hususta *Neşr*'de iki görüş zikredilmektedir. Biri imama riayet diğeri ise medlere riayettir. Cezerî, imama riayet

⁶³ Neşâtî, *Hilye-i Enbiya (Peygamberlerin Suretlerini Tasvir Eden Manzum Eser Osmanlı Türkçesi ve Günümüz Türkçesi İle Birlikte)*, çev. Ahmet Tavan (İstanbul: Menekşe Kitap, 2020), 16.

⁶⁴ İbnü'l-Cezerî, *Manzumetü tayyibeti'n-neşr fi'l-kurâ'âti'l-aşr*, 43; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kurâ'âti'l-aşr*, 154.

⁶⁵ el-Bakara 2/37.

⁶⁶ Molla Mehmed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân fi izâhi zübdeti'l-irfân*, 1/107; Bennâ, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 176; Pâluvî, *Zübdetü'l-irfân fi vücûhi'l-kur'ân*, 31; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kurâ'âti'l-aşr*, 2/159; Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî, *Câmi'u'l-beyân fi'l-kurâ'âti's-seb'*, thk. M. Kemal Atik (Kayseri: TDV Yayınları, 1999), 2/9; Saçaklızâde, *Tehzîbü'l-kurâ'ât*, 379; Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî, *et-Teyisr fi'l-kurâ'âti's-seb'*, thk. Ferîd Muhammed b. Azûz (Beyrut: Daru İbni Kesir, 2013), 305.

⁶⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kurâ'âti'l-aşr*, 1/22; Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitimi ve Öğretim Metodları*, 102; Feyizli, *Kırâat-i Aşere* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018), 33.

⁶⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kurâ'âti'l-aşr*, 1/22.

⁶⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kurâ'âti'l-aşr*, 2/153-154.

hususunda bir şartın olmadığını belirtip, eğitimde takip edilen kitap hangisi ise ona tabi olup uyulabileceğini ve bu tertip konusunda da bir mekruhun söz konusu olmadığını bildirmiştir. Medlere riâyette ise ya kasr ashabının öne alınıp tul ashabının onlardan sonra alınmasını veya tam aksinin olabileceğini, yahutta feth alındıysa ardından beynenin alınması, nakl ile başlarsa ardından sekti, ardından tahkikin alınması gibi bir tertibe uyulabileceğini veya bu sayılanların tam tersi bir uygulama yapılacağını söylemektedir.⁷⁰

Süyûtî (ö. 911/1505) *el-İtkân* adlı eserinde, tertibe riâyeti, İbn Kesîr'den önce Nâfi, Verş'ten önce de Kâlûn ile başlamak olduğunu belirtmiştir.⁷¹ Ülkemizde sürdürülen kıraat eğitiminde iki meslek okunmaktadır. İstanbul Tarîki Ahmed es-Sûfî Mesleği, Mısır Tariki Şeyh Atâullah Mesleği. Her iki meslekte de imam sıralamasına riayet edilerek okuma yapılmakta ve Süyûtî'nin zikrettiği şekilde İbn Kesîr'den önce Nâfi ile, Verş'ten önce de Kâlûn ile başlanmaktadır.

Neşr'de de zikredildiği üzere eğitimde takip edilen esere göre bazı vecihler öne alınmış bazı vecihler te'hir edilmiştir. Örneğin İstanbul Tariki Ahmed es-Sûfî Mesleğinin merâtib-i erbaa kısmında sıla vechi mukaddem alınmış olup, öncelikli eserleri farklı olan Mısır Tariki Şeyh Atâullah mesleğinde ise sıla te'hir edilmiştir. Yine Takrip kısmında imam sıralamasına baktığımızda İstanbul Tariki Ahmed es-Sûfî Mesleğinin merâtib-i erbaa kısmında Nâfi'nin tariklerinden olan Ezrak önce alınırken, Isbahani sonra alınmaktadır. Mısır Tariki Şeyh Atâullah Mesleğinde ise tam aksi yapılmaktadır.

2. Günümüzde Kıraat Tedrisatında Uygulanan İndirâc Metodundaki Bazı Problemler

İndirâc metodu ile yazılmış nüshâlara bakıldığında okunacak olan hatmin daha kısa sürede bitirilmesi için âyetlerde en yakın yerden indirâc edildiği görülmektedir. Bu da anlama olumsuz etki etmekte hatta yapılan bazı indirâclar sebebiyle kabîh vakf ve kabîh ibtidâlar yapılmış olmaktadır. Örneğin en yakından indirâc edebilmek adına muzâf muzâfun ileyhten, sıfat mevsuftan, fiil fâilden, mübtedâ haberden, te'kid müekkedden, ma'tuf ma'tufun aleyhten “رَنَّ” grubu olan edatları isimleri ve haberlerinden, “كَانَ” grubu olan edatları isimleri ve haberlerinden, “hâl”i “zi'l-hal”den, müstesnâyı müstesnâ minhten, ism-i mevsûlü sıla cümlesinden, “حَيْثُ” edatı sonrasında gelen ve ona bağlı olan kelimeden ayırarak okumak gibi bir takım vakf ve ibtidâ hataları yapılmaktadır. Bu verilen örneklerin hepsinde yapılan vakf ve ibtidâlar kerih görülmüş ve kabîh diye hükmedilmiştir.⁷²

⁷⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-âşr*, 2/154.

⁷¹ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-kur'ân*, thk. Muhammed Ebi'l-Fazl İbrahim (Mısır, 1974), 353.

⁷² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-âşr*, 153; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-âşr*, 177-191; Ebü Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî, *Kitâbü İzâhi'l-vakf ve'l-ibtidâ*, thk. Muhyiddin Abdurrahman

İndirâc metodunda yapılan bu problemler ve kanaatimizce yapılması gereken öneriler bir başka çalışmada daha kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır. Bu sebeple bu çalışmada bahsedilen iki yanlış uygulama zikredilmekte yetinilecektir.

2.1. Muzâf ile Muzâfun İleyhi Ayırmak

Bir ismin manasına açıklık getirmek için ona ikinci bir isim ekleyerek oluşturulan kelime bütününe Türkçe’de isim tamlaması, Arapça da ise izafet terkîbi denmektedir. İzafet terkîbi muzâf (tamlanan) ve muzâfun ileyhten (tamlayan) oluşur.⁷³ Örneğin sınıfın kapısı (بَابُ الصَّفِّ), okulun öğretmeni (مُعَلِّمُ الْمَدْرَسَةِ). Türkçe’de isim tamlaması ayrıldığında nasıl mana değişecek veya anlaşılamayacak ise Arapça’da da durum aynıdır. Türkçe veya Arapça farketmez, “sınıfın kapısı” denileceğine “sınıfın” veya “kapısı” dense tam anlaşılamayacak ve sözü kullananın kastı ortaya çıkamayacaktır.

Kur’ân-ı Kerîm okurken muzâf üzerinde durup muzâfun ileyhi bırakmak ya da tam tersi ibtidâ halinde muzâfı terkedip muzâfun ileyhten okumaya başlamak uygun görülmemiş ve vakf-ı kabîh olarak nitelendirilmiştir.⁷⁴ Kıraatleri cem ederken de durum aynıdır. Hatta kıraatleri cem eden kişinin, Kur’ân-ı Kerîm üzerinde belli eğitimleri geçmiş olması ve kıraat ilminde uzmanlaşma yolunda olması o kişinin bu hususlara daha fazla hassasiyet göstermesini gerektirir.

Ülkemizde kıraatleri indirâc usulü ile okurken maalesef bu hususa genel itibariyle dikkat edilmediği görülmektedir. İndirâc usulü ile yazılmış nüshâların (kürrâse) geneline bakıldığında muzâf ve muzâfun ileyhten en yakından indirâc edebilmek için ayrılmış ve muzâfun ileyhten ibtidâ edilmiştir. Yazılan nüshâlarda nasıl yazıldıysa, talebe de sorgulamadan o şekilde okumaktadır. Sorgulandığı zaman da vücuhatların yerleri değişeceğinden imam sıralamasını, takdim ve te’hir edilen vücuhatları tam manasıyla bilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yukarıda anlatılan riâyeyü’t-terkîbe uyulmamış olunacaktır.

Örneğin “Ey İsrâiloğulları! Geçmişte size verdiğim nimetimi ve sizi diğer topluluklara üstün kıldığımı hatırlayın.”⁷⁵

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ

ب د ----- صلة ----- صلة ----- 1 ----- 2 ----- 1
ح يع -----

Ramazan (Dimaşk, 1971), 119-148; Nihat Temel, *Kur’an Kıraatında Vakf ve İbtida* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 73-86.

⁷³ Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi / Nahiv* (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008), 315.

⁷⁴ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kırâ’âti’l-‘aşr*, 2/153-154; Enbârî, *Kitâbü izâhi’l-vakf ve’l-ibtidâ*, 1/119.

⁷⁵ el-Bakara 2/122.

ق ¹ تسهيل	1	صلاة	صلاة	جع
ط ² تسهيل				
ب ط	2			
ج ف	5			
ك ر خل	3			
ن	4			

Yukarıda indirâc usulüyle yazılmış âyete bakıldığında (بَنِي إِسْرَائِيلَ) izafetinin ayrıldığını (إِسْرَائِيلَ) kelimesinden ibtidâ edildiği görülmektedir. Bu durumda mana, “İsrâil! Geçmişte size verdiğim nimetimi ve sizi diğer topluluklara üstün kıldığımı hatırlayın.” şekline dönüşmektedir. İsrâil ve İsrâiloğulları aynı manaya gelebilir mi? (إِسْرَائِيلَ) kelimesinden ibtidâ edildiğinde indirâc usulünde Ebû Ca’fer devreye girmekte, (بَنِي إِسْرَائِيلَ) kelimesine dönüldüğünde ise sıra Kâlûn’a gelmekte ve Ebû Ca’fer en son çıkmaktadır.

Aşağıda verileceği şekilde indirâc edilmesinin manaya daha uygun olacağı görülecektir.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ

ب د	صلاة	صلاة	1	2	1
ح يع			1		
ب ط			2	2	2
ج ف			5	5	5
ك ر خ ل			3	3	3
ن			4	4	4
ج ع	صلاة	صلاة	1	1	1
				ق ¹ تسهيل	
				ط ² تسهيل	1

2.2. Sıfat ile Mevsufu Ayırmak

Arapça'da sıfat terkîbi (tamlaması) sıfat ve mevsuftan oluşmaktadır. Birinci (nitelenen) isme mevsuf, ikinci (niteleyen) isme ise sıfat denilmektedir.⁷⁶ Örneğin güzel ev (بَيْتٌ جَمِيلٌ), çalışkan öğrenci (طَالِبٌ مُجْتَهِدٌ). Türkçe'de sıfat tarafından etkilenen isim ayrıldığında nasıl mana değişirse, Arapça'da da durum aynıdır. Verilen örneklerden yola çıkılacak olunursa ev ile güzel ev, öğrenci ile çalışkan öğrenci aynı manayı ifade etmemektedir.

Kur'ân-ı Kerîm okurken mevsuf üzerinde durup sıfatı bırakmak ya da tam tersi ibtidâ halinde mevsufu terk edip sıfattan okumaya başlamak uygun görülmemiştir.⁷⁷ Kıraatleri cem ederken de durum aynıdır. Yukarıda zikredildiği üzere kıraatleri cem eden kişinin bu hususlara daha fazla hassasiyet göstermesi gerekmektedir.

Ülkemizde kıraatleri indirâc usulü ile okurken maalesef isim tamlamalarında olduğu gibi bu hususa da genel itibariyle dikkat edilmediği görülmektedir. İndirâc usulü ile yazılmış nüshâların (kürrâse) geneline bakıldığında sıfat ve mevsuf en yakından indirâc edilebilmek adına ayrılmış ve sıfattan ibtidâ edilmiştir.

Örneğin;

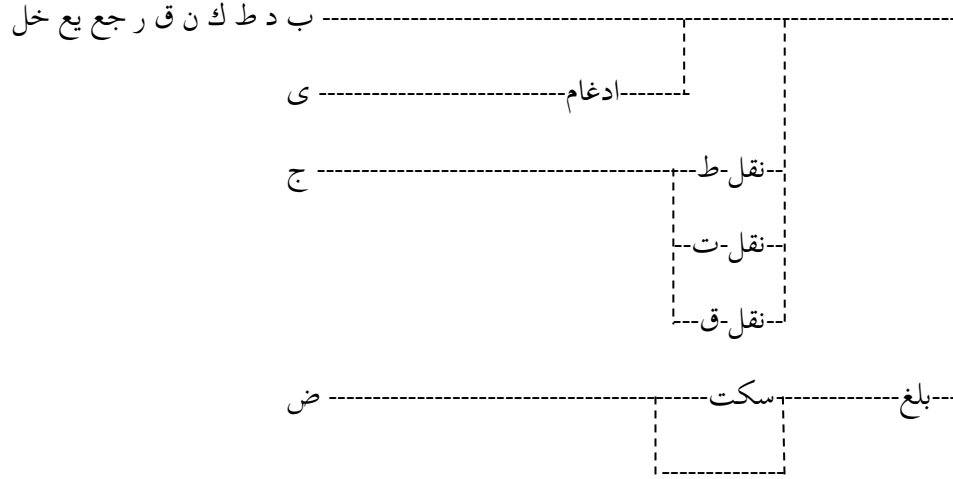
وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ

⁷⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi / Nahiv*, 347.

⁷⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âtü'l-âşr*, 2/153-154; Enbârî, *Kitâbü İzâhi'l-vakf ve'l-ibtidâ*, 1/120.

“Her kim Allah ile birlikte başka bir tanrıya taparsa -ki bu hususta hiçbir kanıtı olamaz- muhakkak surette o kişinin hesabı rabbinin katında görülecektir. Şu bir gerçektir ki inkârcular iflah olmayacak!”⁷⁸

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ ط

Yukarıda indirâc usulüyle yazılmış âyete bakıldığında mevsufun bırakılıp sıfattan ibtidâ edildiği görülmektedir. En yakın yerden indirâc edildiğinde Sûsi devreye girmekte ve Verş ondan sonra okunmaktadır. Sıfat ve mevsuf ayrılmadan okuduğumuzda ise Verş’ten sonra Sûsi çıkmaktadır. En yakından indirâc etmek için bir kelimeyi okumayıp sıfat ve mevsufu ayırmak, kabîh bir ibtida olup anlam ve îrab açısından da uygun düşmemesine sebep olacağından sıfattan başlanarak okunması uygun değildir.⁷⁹

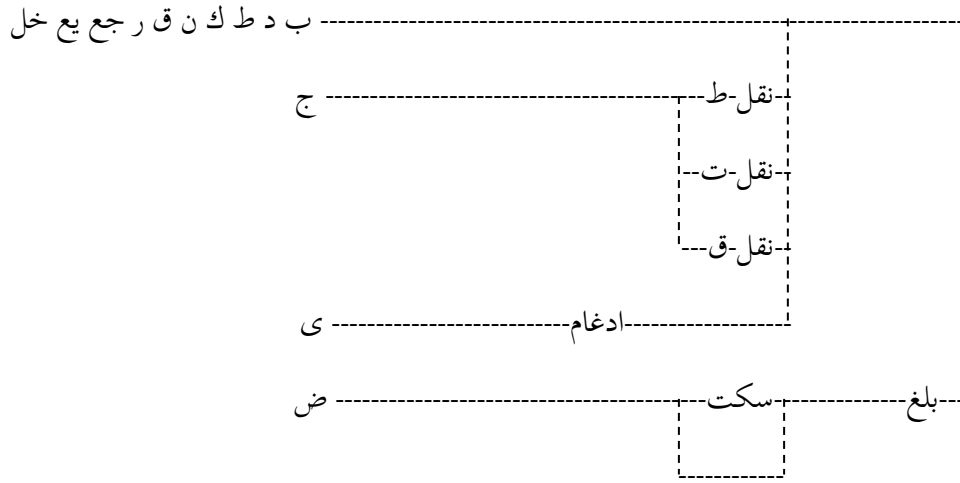
Aşağıda verildiği şekilde indirâc edilmesinin manaya daha uygun olacağı düşünülmektedir.

⁷⁸ el-Mü’minûn 23/117.

⁷⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ’âti'l-‘aşr*, 2/153-154; Enbârî, *Kitâbü îzâhi'l-vakf ve'l-ibtidâ*, 1/120; Temel, *Kur’an Kıraatında Vakf ve İbtida*, 73; Recep Koyuncu, *Teoriden Pratiğe Vakf ve İbtida* (Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2022), 110; İsmail Karaçam, *Kur’an-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012), 332; Ramazan Pakdil, *Ta’lim, Tecvid ve Kıraat* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017), 267.

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ لَا فَاِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ ط

Sonuç

Hiz. Peygamber'den kiraati şifâhi olarak alan sahâbe, tâbiîne onlar da kendinden sonraki nesillere aktarmıştır. Hiz. Peygamber'den sahih bir senetle gelen kiraatler belli eğitim ve öğretim metodları ile günümüze kadar ulaşmıştır. Öyle ki kiraatler senetleriyle birlikte kitaplarda zikredilmiş, belli kâide ve usûlleri belirlenen kiraatler, kendilerine nisbet edilen meşhur imamlarla birlikte zikredilmiştir.

Kıraat eğitim ve öğretiminde, her bir rivayeti tek hatim halinde infirâd usulüyle ve tüm rivayetleri tek hatimde toplayarak indirâc usulü ile okuma şeklinde yapılan eğitim yöntemleri mevcuttur. Hicri beşinci asra kadar infirâd metoduyla eğitim ve öğretim yapılırken, hicri beşinci asırdan sonra, hocaların ve talebelerin meşguliyetlerinin artması, gayretlerinin azalması, hatim sayısı arttığından dolayı eğitimin uzun yıllar sürmesi, talebede az zamanda çok şey öğrenme isteği gibi sebeplerden dolayı indirâc yöntemi ile eğitim yaygınlaşmıştır.

İbnü'l-Cezerî'ye kadar, harf ve vakfa cem metodları uygulanmıştır. İbnü'l-Cezerî bu iki yöntemin avantajlarını birleştirerek hem vakf hem de harfte yapılan indirâc metodunu geliştirmiştir. İbnü'l-Cezerî'nin ortaya koymuş olduğu bu yöntem gerektiği şekliyle yapıldığında büyük bir kolaylığa sebep olmaktadır. Ayrıca kiraatin manasını, güzelliğini, revnâkını bozmadığı gibi kiraat eğitiminin de daha erken bitmesine vesile olmuştur. İbnü'l-Cezerî, indirâc metodu ile eğitim yapılırken uyulması gereken şartları eserinde zikretmiştir. Bu şartlardan bazısına uyulmadığında okuyuşun caiz olmayacağını, bazısına uyulmadığında kabîh bir vakf veya ibtidâya sebep olacağını veya kerih görülen bir okuyuş olacağını bildirmiştir.

Günümüzde insanların, hangi eğitim olursa olsun çeşitli sebeplerle her şeyi en kısa haliyle, uzun zamana yaymadan bitirme isteğinde oldukları görülmektedir. Kıraat eğitim ve öğretimi yapılırken de bu isteğin olabileceği bir gerçektir. Bunun için birtakım pratik

yöntemler üretilebilir. Fakat üretilen bu yöntemler, kıraat eğitiminin kalite ve seviyesinin düşmesine neden olmamalı, kıraat geleneğimizin ilkelerine ters düşmemelidir. Kıraat eğitimi esnasında tecvid kurallarına tam riâyet edilmeli, vakf ve ibtidâ hususunda hassas davranılıp vakfı hasen olacak yerlerde durulmaya ve ibtidâ hususunda da en uygun olan yerden başlanılmasına hassasiyet gösterilmelidir. Eğitimi daha erken bitirebilme adına kadim geleneğimizde konulan eğitim kuralları ihlal edilmemelidir.

Kıraatleri kıyamet kopana kadar zihinden zihine aktarmayı amaç ve gayret edinen, sahih bir senetle gelen her bir kıraati öğrenme gibi niyetlerle kıraat eğitimi almayı isteyen kişi, kıraat eğitimine başlamadan evvel fem-i muhsînden tashîh-i hurûf dersleri almalı, hıfzını sağlamlaştırılmalı, Arapça'yı en azından asgarî düzeyde öğrenmelidir. İndirâc metodu ile okuma yaparken yukarıda zikredilen; vakf ve ibtidâ kurallarına uyarak, hüsnü'l-edâ, ademü't-terkîp ve riâyetü't-tertib hususlarına azami derecede riâyet ederek okumalıdır. Çabucak bitirilme derdinde olunmamalı, i'rab ve manayı bozacak hususlardan kaçınılmalı, okuma yapılırken harflerin sıfatlarının ve mahreçlerinin hakkı verilmeli, tertîl üzere okuma yapılmalıdır.

Kaynakça

- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021.
- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ebû Amr b. Alâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/94-96. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Altıkulaç, Tayyar. "Nâfi' b. Abdurrahman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/287-289. İstanbul: İSAM Yayınları, 2006.
- Âlu İsmail, Nebîl Muhammed İbrahim. *Kıraat İlmi (Doğuşu Gelişmesi ve İslamî İlimlere Etkisi)*. çev. Yavuz Fırat. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2021.
- Âşıkcutlu, Emin. "Âşıkcutlu, Mehmet Rüştü". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/6. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Aşıkcutlu, Mehmed Rüştü. *Şerh ve Hâşiyeli Tayyibe*. İstanbul, 1975.
- Bennâ, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdilganî ed-Dimyâtî el-. *İthâfî fuzalâi'l-beşer*. thk. Enes Mehre. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- Birişik, Abdülhamit. "Kıraat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/425-432. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Birişik, Abdülhamit. *Kıraat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 3. Baskı, 2018.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi'u's-şâhih*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. y.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.

- Cezerî, Şihabuddîn Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. el-. *Şerhu tayyibeti'n-neşr fi'l-kurâ'âti'l-aşr.* thk. Enes Mihrah. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Çetin, Abdurrahman. "Tilâvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 41/155-157. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları (Tecvid).* Bursa: Emin Yayınları, 28. Basım, 2015.
- Çörtü, Mustafa Meral. *Arapça Dilbilgisi / Nahiv.* İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-. *Câmi'u'l-beyân fi'l-kurâ'âti's-seb'.* thk. M. Kemal Atik. Kayseri: TDV Yayınları, 1999.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-. *et-Teysîr fi'l-kurâ'âti's-seb'.* thk. Ferîd Muhammed b. Azûz. Beyrut: Daru İbni Kesir, 2013.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an Tarihi.* İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2023.
- Demirci, Naci. "Gürses, Abdurrahman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* EK-1/493-494. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-. *Kitâbü îzâhi'l-vakf ve'l-ibtidâ.* thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan. Dımaşk, 1971.
- Feyizli, Hasan Tahsin. *Kırâat-i Aşere.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Basım, 2018.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisanü'l-Arab.* thk. Yusuf Bikai vd. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, 2015.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Muhammed. *Müncidü'l-mukri'în ve müşhidü't-tâlibîn.* thk. Nasır Muhammedi Muhammed Cad. Riyad: Darü'l-Meyman, 2012.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *en-Neşr fi'l-kurâ'âti'l-aşr.* thk. eş-Şeyh Zekeriya Umayrât. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2016.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Manzumetü tayyibeti'n-neşr fi'l-kurâ'âti'l-aşr.* thk. Eymen Rüşdi Suveyd. Dımaşk: Darü'l-Gavsanî li'd-Dirasati'l-Kur'aniyye, 2013.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri.* İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 22. Basım, 2012.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in Nüzulü ve Kıraatı.* İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 6. Basım, 2018.
- Koyuncu, Recep. *Teoriden Pratiğe Vakf ve İbtida.* Haciveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2022.
- Molla Mehmed Emin Efendi. *Umdetü'l-hullân fi îzâhi zübdetü'l-irfân.* thk. Mehmet Çaba. İstanbul: Haciveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınevi, 1. Basım, 2021.
- Neşâtî. *Hilye-i Enbiya (Peygamberlerin Suretlerini Tasvir Eden Manzum Eser Osmantürkçesi ve Günümüz Türkçesi İle Birlikte).* çev. Ahmet Tavan. İstanbul: Menekşe Kitap, 2020.
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim, Tecvid ve Kıraat.* İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 13. Basım, 2017.

- Pâluvî, Hâmid b. el-Hâc Abdü'l-Fettâh el-. *Zübdetü'l-irfân fi vücûhi'l-kur'ân*. thk. Halil İbrahim Üren. İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2020.
- Saçaklızâde, Muhammed b. Ebû Bekr el-Mara'sî. *Tehzîbü'l-kırâ'ât*. thk. Hâlid Abdisselam Berakât. Dımaşk: Dariü'l-Gavsanî li'd-Dirasati'l-Kur'aniyye, 2012.
- Sarı, Mehmet Ali. "Âsım b. Behdele". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/475-476. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-. *el-İtkân fî ulûmi'l-kur'ân*. thk. Muhammed Ebi'l-Fazl İbrahim. Mısır, 1974.
- Temel, Nihat. *Kur'an Kıraatında Vakf ve İbtida*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 5. Basım, 2019.
- Tetik, Necati. *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Ta'limi*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.
- Tetik, Necati. *Başlangıçtan IX. Hicrî Asra Kadar Kıraat İlminin Ta'limi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1981.
- Yüksel, Ali Osman. *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Basım, 2016.